

időszakból. A szerző voltaképpen a 19. században élt Jankovich Miklós történész, műgyűjtő („történeti”) ráolvasásgyűjtő munkáját folytatta és valósította meg. A kiadvány több mint ötszáz szöveget tartalmaz, százhuszonkilenc forrásból. Az írásbeliségben fennmaradt ráolvasások közreadásával Ilyefalvi Emese ugyancsak egyedi művet alkotott, hiszen az ismert európai kiadványok egynéhány kivételtől eltekintve az írásban és a szóbeliségben fennmaradt szövegeket egyetlen kötetben közlik. Az első kötet tartalmához hasonlóan itt is egy bevezető tanulmány áll a könyv élén, ahol a szerző a történeti anyag kutatástörténetével, terminológiai problematikájával, a ráolvasások más területekkel (mitológia, ősvallás, nyelvi emlékek) való esetleges érintkezésével, e feltételezéssel kapcsolatos problémákkal foglalkozik, végül ismerteti a különböző évszázadokból származó szövegek lejegyzésének az alapelveit. A forrástípusok szerint közölt ráolvasásokat a forrásra, és amennyiben volt szerzőjük, a szerzőkre vonatkozó információkat tartalmazó rövid bevezetés előzi meg. A kötet esztétikai és természetesen szakmai értékét növeli a régi források némelyikéről készített, a kötet végén közölt képanyag. Mindkét kiadvány friss bibliográfiával, tárgy- és földrajzi mutatókkal zárul.

A kötetek tanulmányaiban felvetett problémák minden bizonnyal serkentő hatással lesznek a műfaji sajátosságokból adódó kérdések tudományos vizsgálatára, gyümölcsöző viták kibontakozására, ami egyebek mellett azért is mutatkozik ígéretesnek, mert a tárgy – a ráolvasás-hagyomány – a maga teljességében immáron mindenki számára hozzáférhetővé vált. Nem kétséges, hogy a Ráolvasások két kötetével jelentős lépés történt a műfaj nemzetközi típuskatalógusának a megalkotása felé is.

A folklór és az intézményes keretek kölcsönhatása a digitális kultúrában. A *Journal of American Folklore* 2015. nyári (Vol. 128, No. 509.) tematikus számáról

Vargha Katalin

Az amerikai folklorisztika nagy múltú központi folyóirata, a *Journal of American Folklore* (1888–) története során rendszeresen jelentkezett tematikus számokkal, amelyek jól tükrözik a kutatás adott időszakban aktuális kérdéseit, csomópontjait. Néhány példa lehet erre az utóbbi néhány évtizedből egy elméleti vitaszám a folklór fogalmáról és az elnevezés használhatóságáról (1998 nyár, Vol. 111, No. 441.); a modern mondák formálódását, a mai társadalomban zajló mondataképződést tárgyaló kötet (2005 tavasz, Vol. 118, No. 468); és az alkalmazott folklorisztikát körüljáró szám (2006 tél, Vol. 119, No. 471).

A tematikus számok sorába tartozik a 2015. nyarán megjelent is, amelyben Robert Glenn Howard vendégszerkesztő mellett hat szerző járja körül az online jelenségek folklorisztikai szempontú elemzésének lehetőségeit. A tágabb témán belül az írásokat szorosabban összefűző vezérfonal az intézményes háttér és a nem hivatalos (vernakuláris) kommunikáció kölcsönhatása a digitális térben. Az a kérdés, hogy mi folklór az interneten, és miként tudnánk bizonyos online zajló folyamatokat folkloristaként vizsgálni és értelmezni, a hazai kutatásban is napirenden van, és a kötet tanulmányai új szempontokat és tanulságokat nyújtanak e kérdések megválaszolásához.

A szerkesztő által a bevezető tanulmányban megfogalmazott alaptételeket röviden így összegezhethetjük: a digitális világ teljes mértékben beépült a hétköznapijainkba, annak elkülönítése az „offline” világtól, digitális és analóg kultúra szétválasztása nem indokolt és nem is célszerű. Az, hogy létezik online folklór, nem kérdés, hiszen az „online” csak egy másik kommunikációs csatorna. Ugyanakkor nem hagyhatjuk figyelmen kívül a különböző jelenségek vizsgálata során, hogy a Google, a YouTube, a Facebook, és a többi platform, amelyeken felhasználói tartalmakat osztunk meg és vizsgálunk, olyan intézményes rendszerek, amelyek háttérében nagy, üzleti célú szolgáltatók állnak. A szerkesztő

számára kulcsfogalom még a „vernakuláris tekintély”, amellyel a folklór „népi tudás”-ként történő értelmezéséhez kanyarodik vissza. Itt zenei példát hoz arra, hogy a 21. század embere számára nem a hivatásos álláspont mérvadó egy adott kérdésben, hanem az, hogy a közösségi tudás mit hitelesít.

A kötet tanulmányainak többsége az amerikai folklorisztika elmúlt évtizedeinek hagyománya szerint bizonyos gyakorlatokban és folyamatokban igyekszik megragadni a digitális folklórt (vö. Bronner, Simon: Toward a definition of folklore in practice. *Cultural Analysis* 15/1. 2016: 6–27.), nem pedig a tradicionális népköltészethez kapcsolható szövegvariánsokból kiindulva. Ebből a szempontból kivétel az első tanulmány („*Surfing the Tube*” for Latin American Song: *The Blessings (and Curses) of YouTube*), amely azt mutatja be, hogyan lehet az online „terepmunka” koherens része egy téma monografikus feldolgozásának. Szerzője, John H. McDowell egy mexikói lokális balladahagyomány történeti és recens forrásainak, kontextusainak feltárásához kapcsolódóan vizsgált videókat a YouTube-on. Cikkében rámutat, hogy az ott található nagy anyagon belül milyen különböző rétegek különíthetők el, amelyek működése és szerepe más és más. Megtalálhatók itt digitalizált archív videók, recens amatőr felvételek, és kimondottan a feltöltés szándékával készített, professzionálisan megkomponált darabok, vagy éppen egy specifikus célközönség számára üzenetet hordozó „drogballadák”. (Ezek a hagyományos balladai formát követve szólnak a drogfutárok életéről, és a felvételeket a YouTube-ra feltöltve üzennek egymásnak az egy kartellbe tartozók (a drogfutár életmódot dicsőítve, új tagokat toborozva), vagy éppen fenyegetik az ellenséges banda tagjait.) Kontextusuk vizsgálható, bár a hagyományos módszerektől eltérően, egyes statisztikai adatok és a hozzászólások elemzésével. McDowell tanulságként arra hívja fel a figyelmet, hogy a YouTube hasznos összehasonlító anyag forrása lehet – ha az ember tudja mit keres, továbbá jól ismeri a keresett műfajt és annak hagyományos közegét. Azonban a hozzáférhető tartalmak heterogenitása miatt a megfelelő háttértudás és tapasztalat nélkül veszélyes terep lehet kezdő kutatók vagy diákok számára.

A második tanulmány (*Indigenous Voices on the Web: Folksonomies and Endangered Languages*) szerzője, Coppelie Cocq, azt vizsgálta, hogyan használja a Twittert egy őslakos kisebbségi csoport, a számik, a közösségi identitás és nyelvhasználat megerősítésére. A szerző olyan üzeneteket vizsgált, amelyeket az alábbi, a használt nyelvjárára utaló jelölők valamelyike kísért: #gollegiella (arany nyelv), #sámegiella ([észak]-számi nyelv), #aarjel (déli, vagyis dél-számi). A vizsgálat középpontjában az állt, hogy ezek a jelölők, vagyis hashtag-ek hogyan alkotnak egy felhasználók által generált osztályozási rendszert, vagyis „folksonomy”-t.

Bár a kötet alapvetően nem szövegfolklorisztikai jellegű, két tanulmány vizsgál egy-egy új digitális folklór műfajt képviselő szövegeket. Trevor J. Blank írásában (*Faux Your Entertainment: Amazon.com Product Reviews as a Locus of Digital Performace*) az Amazon termékértékelés rovatába feltöltött ál-értékeléseket mutatja be. Ezek kapcsolódhatnak aktuális témákhoz, vagy kigúnyolhatnak egy hasznavehetetlen terméket, közös vonásuk, hogy az eredeti értékelések formai és stílári megoldásait utánozzák. Egy-egy oldalon diskurzussá állhat össze a paródiák sora, alkotóik pedig alkalmoszerű közösséggé.

Russell Frank tanulmányában (*Caveat Lector: Fake News as Folklore*) a számítógéppel létrehozott és továbbított álhírek heterogén csoportját mutatja be. Ezeket azért tekinti egy digitális folklór műfajhoz tartozóknak, mivel a nép szavát (vox populi) közvetítik, és „újrahasznosított alapanyagot használnak fel kreatívan, a világ jelenlegi állásáról alkotott vélemények másokkal történő megosztásának eszközeként” (328). Bár ez az érvelés egy közép-kelet-európai folklorista számára nem feltétlenül meggyőző annak eldöntésére, hogy mi értelmezhető folklór műfajként, az elemzés számos továbbgondolásra érdemes megjegyzést tartalmaz.

Az internet megjelenésekor a virtuális közösségek szubkultúrája, sajátos nyelvhasználata és folklórja jelentette az egyik első témát az antropológiai és folklorisztikai kutatások számára. Bill Ellis tanulmányának (*What Bronies See When They Brohoof: Queering Animation on the Dark and Evil Internet*) témaválasztása, egy rajzfilmsorozat virtuális rajongói közösségének vizsgálata, tehát első ránézésre nem különösebben újszerű. Elemzésének két aspektusát tekinthetjük sajátosan 21. századinak. Az egyik az, hogy a közösség vizuális folklórája koncentrált, azokra a manipulált képekre (más néven internetes mémekre), amiket a tagok megosztanak egymással. Ezek a szerző meglátása szerint ugyanúgy építkeznek a tagok közös tudásába tartozó (vizuális) motívumokból és formulákból, ahogy a szóbeli viccek a sztereotipikus helyzetekből és nyelvi formulákból. A másik a vizsgált anyag bizzar (queer) szexuális vonatkozásainak kiemelése kutatási szempontként, amely abból ered, hogy az adott rajongói szubkultúrát elsősorban fiatal férfiak alkotják.

Az utolsó tanulmány (*Tall, Dark and Loathsome: The Emergence of a Legend Cycle in the Digital Age*) szerzője, Andrew Peck egy digitálisan megalkotott hiedelemalak, „Slender Man” köré kialakult „mondakör” születését és alakulását mutatja be. Az elemzés legérdekesebb szempontja az, hogy egy pontosan datálható és konkrét személyhez kötődő egyéni javaslat nyomán hogyan indult el egy kollektív alkotófolyamat, amelynek során a közösség együtt alakította a fiktív lény tulajdonságait, vizuális megjelenését és a hozzá kapcsolt hiedelemtörténeteket. Az ebben részt vevő személyek – egy internetes fórum hozzászólói – egy minél hihetőbb, és ezáltal minél félelmetesebb alakot igyekeztek létrehozni, a népi és populáris kultúrából merített motívumokat a diskurzus során egyéni élményekkel és félelmekkel vegyítve. Ez olyannyira sikeres volt, hogy Slender Man és a hozzá kapcsolt modern mondák rövid időn belül igen széles körben ismertté váltak, és mind a nem hivatalos kommunikációban, mind a tömegkultúrában jelentős és a digitális kor mércéjével mérve hosszú ideje tartó népszerűsége tettek szert.

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy a *Journal of American Folklore* 2015 nyári száma többségében érett, és minden esetben gondolatébresztő tanulmányok sorát adta közre az online jelenségek folklorisztikai vizsgálatával kapcsolatban. A hivatalos és vernakuláris kommunikáció összefonódása, a közösségi tudás felértékelődése, az egyéni javaslatok közösségi recepciója, hagyomány és kreativitás kettőssége a mai folklórkutató számára nem elhanyagolható szempontok. A kötet egészéből kirajzolódó megközelítés pedig kapaszkodót adhat a hagyományos folklórértelmezésbe nem illeszkedő, ám kutatásra érdemes jelenségek megragadásában akkor is, ha nem minden pontjával értünk feltétlenül egyet.

Vargyas Gábor (szerk.): VL 100. Tanulmányok Vargyas Lajos születésének 100. évfordulójára. (Summa Ethnographica) Budapest: L' Harmattan – MTA BTK Néprajztudományi Intézet. 279 p.

Landgraf Ildikó

„Az igazi tanítvány megtanulja, hogy a megismert dolgokból kifejtse az ismeretleneket, és megközelítse a mestert.” – ez a Goethe idézet összegzi és fejezi ki talán leginkább azokat a gondolatokat, amelyek a tanulmánykötet írásai nyomán az olvasóban megfogalmazódnak. Mester és tanítvány összetett kapcsolata, egy szellemi hagyaték, tudományos életpálya utóéletének, hatástörténetének problematikája fűzi össze a kötet tanulmányait. Egy életmű a szerző halálával sem zárul le, az utókor sokszor más megvilágításba helyezi az elért eredményeket, máshová helyezi a hangsúlyokat. A tanulmánykötet írásainak javát a 2014-ben az MTA I. Nyelv és Irodalomtudományi Osztálya, az MTA BTK Néprajztudományi és Zenetudományi Intézeteinek szervezésében Vargyas Lajos születésének